

יזדנשם

ירושלים

גיליון מיוחד, אביב תשע"ט, 2019

יום הזיכרון
לשואה ולגבורה
תשע"ט

המלחמה
שבתוך המלחמה

מאבק ההישרדות של היהודים בשואה

המלחמה שבתוך המלחמה

כמעט הושפעו ממנה. עשרות מיליוני בני אדם, רובם אזרחים לא חמושים, מתו. האלימות והמוות הטילו צל כבד על האנושות, ופגעו קשה ביכולתה להתמודד עם קריסה מוסרית שלא היה אפשר להעלותה על הדעת קודם לכן.

בתוך העולם המוכה והאדיש הזה ביקשה גרמניה הנאצית להשמיד את היהודים. האידיאולוגיה הנאצית התבססה על תפיסת עולם אנטישמית גזענית קיצונית, שראתה ביהודים גזע הרסני המרעיל ומערער את יסודות הקיום האנושי. בתוך שנתיים מפרוץ המלחמה השיגה גרמניה הנאצית שליטה מוחלטת על רוב אירופה וצפון אפריקה. הישגיה הצבאיים אפשרו

ברחבי אירופה הכבושה ניסו יהודים להצטרף למאבק בגרמנים הנאצים ובעוזריהם בדרכים שונות, לרבות הצטרפות לקבוצות פרטיזנים והקמת קבוצות מחתרת יהודיות

לה לפעול למימוש "חזון" הנאצי בדבר עולם ללא יהודים. הפתרון הסופי לא היה יכול להתממש אלא במלחמת עולם. הנאצים חתרו להשמדת היהדות בתור דת ותרבות, להשמדת העם היהודי, ולמחיקתם מעל פני האדמה של כל יהודי ויהודי, גברים, נשים וטף. חזיתות המלחמה קבעו בעבור היהודים את גבולות הרדיפה, הדיכוי והרצח.

ברחבי אירופה הכבושה ניסו יהודים להצטרף למאבק בגרמנים הנאצים ובעוזריהם בדרכים שונות, לרבות הצטרפות לקבוצות פרטיזנים והקמת קבוצות מחתרת יהודיות. מיליון וחצי יהודים התגייסו לצבאות בעלות הברית ולקחו חלק פעיל במלחמה.

בעצם ימי המלחמה נאלצו היהודים שבשטחי הכיבוש הגרמני להיאבק – כפרטים וכקולקטיב – בראש ובראשונה על עצם קיומם. היהודי בשואה נדרש להיאבק כדי לשמור על חייו ועל חיי הקרובים לו. מתוך סיכון חייהם הפגינו יהודים סולידריות וסייעו לאחיהם הנרדפים אף הם. המאבק להישרדות פיזית תחת אימי השלטון הגרמני הנאצי כלל הסתתרות ובריחה, הברחת מזון והגשת סעד ועזרה רפואית. יהודים במחתרות בכל רחבי אירופה ניסו לארגן כל מיני פעולות כדי להציל יהודים רבים ככל האפשר.

■ עם שוך קרבות מלחמת העולם הראשונה, קיוותה האנושות שלעולם לא תפרוץ עוד מלחמה כלל עולמית. התקווה הזאת נכזבה ב-1 בספטמבר 1939, כשצבא גרמניה פלש לפולין. כעבור חמש שנים, בשנת 1944, כשהיה במקום מסתור בעיירה בגליציה שבפולין, כתב ד"ר ברוך מילר ביומנו: "ביום שישי, 1 בספטמבר 1939, היום שבו פרצה מלחמת העולם השנייה, החל הסוף של חיי האמיתיים. אירועי אותו היום, וכל מה שקרה בימים ובשנים שבאו לאחר מכן, ייזכרו לדיראון עולם כל עוד יתקיים הגזע האנושי. ילדינו ונכדינו, להם נספר יום אחד מה שעבר עלינו, יתקשו להאמין שבני אדם עמדו בתלאות ובייסורים כאלה. הם יחשבו שאם הסיפורים הם אמת – העולם צריך לחדול מלהתקיים".

מלחמת העולם השנייה הייתה המלחמה הגדולה, המקיפה והקטלנית ביותר בהיסטוריה של המין האנושי. בשיאה היא התפרשה מקצה העולם ועד קצהו, חצתה יבשות ואוקיינוסים, וכל עמי תבל

■ בשער: הכרזה הזוכה ב"מעצבים זיכרון" – תחרות עיצוב הכרזה הממלכתית ליום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ט. את הכרזה עיצב איתמר מגיד, בן 25 מתל אביב, סטודנט במגמת תקשורת חזותית במכללת שנקר. איתמר הוא נכדו של ניצול השואה משה מגיד, יליד העיר נוביבור בפולין, אשר הצליח לברוח במהלך המלחמה לברית המועצות. משה התגייס לצבא הסובייטי ולחם בנאצים, ועם תום המלחמה עלה לארץ והקים משפחה. בכרזה מופיעות שלוש סירות נייר שמייצגות אמצעים שונים של תיעוד: כתיבה, ציור ומוזיקה. המטען ההיסטורי שהסירות נושאות ועודנו "חיי", והזיכרון שט על פני המים לעבר מציאות חדשה. השתקפות הסירות במים יוצרת ספק מגן דוד ספק טלאי צהוב, המעייד על מקור הזיכרון. ביצירה הזאת נעשה ניסיון להעביר את התחושה של נצחיות העבר והשייכות לעתיד באמצעות מוטיב אמנותי: סירות נייר המפליגות על מים שקטים, שהיו שנים רבות סוערים. הסירות נושאות איתן זיכרונות ממקום רחוק, כואב ועצוב, אך פניהן לעתיד טוב של תקוות וחלומות.

יו"ר המועצה: הרב ישראל מאיר לאו
נגיד המועצה: ד"ר משה קנטור
סגן יו"ר המועצה: ד"ר יצחק ארד
יו"ר ההנהלה: אבנר שלו
מנכ"לית: דורית נובק

ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה והמופקד על הקתדרה לחקר השואה על שם ג'ון ניימן: פרופ' דן מכתן
ההיסטוריונית הראשית: פרופ' דינה פורת
יועץ אקדמי:
פרופ' יהודה באואר
חברי הנהלת יד ושם:
שמואל אבואב, יוסי אחימאיר, ארז אשל,
פרופ' בולסלוב (בולק) גולדמן, ד"ר דוד בריקסטון,
אברהם דובדבני, משה העליון, ד"ר לורנס ויינבאום,
עו"ד שושנה וינשל, דודי זילברשלב, יחיאל לקט,
דניאל עטר, עו"ד תמר פלד-אמיר, עו"ד שלומית קסירר,
ברוך שוב, דלית שטאובר, אבנר שלו, ד"ר זהבה תנא

מערכת כתב העת

עורכת ראשית: איריס רוזנברג
עורכת בפועל: לאה גולדשטיין
חברי מערכת:
שימי אלן
דבורה ברמן
אדם הנדרסון
סוזן ויסברג
דנה ויילר-פולק
דנה פורת
לילך תמיר-איטח

רכזת מערכת: מירי רבינוביץ' ניסים
עריכת לשון: יובל אלעזרי
סיוע: אלכסנדר אברהם, אמנדה שמולביץ
צילום: ישראל הדרי, יצחק הררי
הפקה: אחוה דפוס קואופרטיבי בע"מ
עיצוב: סטפני ורותי עיצוב

כתב העת מתפרסם בסיוע קבוצת עזריאלי.

ISSN 0793-6974

©אפשר לצטט תוך ציון המקור.

רשות הזיכרון – יד ושם
נתמכת בפעולותיה על ידי

משרד החינוך

וועידת התביעות

מאבק ההישרדות של היהודים בשואה

הנושא המרכזי של יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ט

■ אלכסנדר בוגן (1916-2010), פרטיזנים, 1984-1981, שמן על בד | אוסף האמנות, יד ושם

האדם גם על 90 המוות. זה היה מאבק על הזיכרון. מלחמה בשכחה ובהשכחה. כדברי הסופר ניצול השואה אהרן אפלפלד בנאום שנשא ביד ושם בערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשנ"ז: "היומנים שנכתבו בתקופת השואה הם ללא ספק הזעקות הבווערות ביותר שהעלתה הנפש. הזעקות עולות מגילים שונים, מאנשים נעדרים אמונה דתית ומבעלי אמונה. זהו ניסיון אחרון לשמר את האני בטרם יילקח מעמך".

וניהלו פעילות פוליטית ענפה. יהודים דתיים נאבקו על קיום הקהילה, על תפילה במניין או על קיום סמלי של לוח השנה היהודי אפילו במחנות הריכוז. מוזיקה יהודית המשיכה להתנגן בקונצרטים שארגנו ועדות התרבות בגטאות או ביערות בכלי נגינה שנלקחו בזמן המנוסה. ציורים, שירים וסיפורים נוצרו והוסתרו כדי לשמרם לדורות הבאים. כדי לזכור את העבר, לכאוב את ההווה ולחלום את העתיד. לתיעוד בציור ולכתיבה האישית או התיעודית היה חלק חשוב במלחמתם של היהודים על שמירת צלם

בעצם ימי המלחמה נאלצו היהודים שבשטחי הכיבוש הגרמני להיאבק – כפרטים וכקולקטיב – בראש ובראשונה על עצם קיומם

כל אותה העת נמשך מאבקם של היהודים לשמירה על זהותם, תרבותם ודתם. היהודים בגטאות יזמו פעולות חינוך במחתרת, הוציאו עיתוני מחתרת

מדליקי המשואות תשע"ט

אהוד אמיר

בלה איזנמן

■ **בלה איזנמן נולדה ב-1927 בלודז' בפולין למשה והינדה פדרמן.** עם הכיבוש הגרמני בספטמבר 1939 הוחרמה הסחורה בחנותו של האב. לאחר שנה נכלאה המשפחה בגטו לודז' וכל רכושה הוחרם. בביתה של בלה הצטופפו 13 נפשות. במאי 1942 נחקר האב במטה המשטרה הגרמנית ששכן מול בית המשפחה. בלה שמעה את צעקותיו. לאחר ימים מעטים נפטר האב מפצעיו ונקבר בקבר אחים.

בלה עבדה בתפירה ובסריגה – בין היתר בתפירת מדים לחיילים גרמנים – והייתה סורגת גם את המכסה של אמה כדי שזו תקבל תלושי מזון. במרס 1943 פרצו חיילים גרמנים לביתה של בלה והיכו את אחיה הבכור חיים, ששכב שם נפוח מרעב. כששבו בלה ואמה מעבודתן, מצאו אותן גוסס. הוא אמר, "מחר יהיה היום הראשון של האביב, אבל אני כבר לא אראה אותו". למחרת נפטר.

האם שובצה לעבודה במשרד של בית מלאכה לתפירת מדי חיילים, והוסיפה את שמה של בלה לרשימת העובדים כדי להצילה מהאקציות. אך

העבודה והרישום לא הצילו את השתיים, ובקיץ 1944 הן גורשו לאושוויץ. בהיותן על הרמפה הלבשה האם את בתה במעיל שלה, כדי שבלה תיראה מבוגרת מכפי גילה. האם נרצחה בתאי הגזים. בלה, שריד יחיד למשפחתה, חלתה ועמדה אף היא בפני שילוח לתאי הגזים, אך ביום השילוח חסרה אישה במשלוח לברגן-בלזן ובלה צורפה אליו.

בלה הגיעה להנובר כשהיא קודחת מחום, ונישאה בדיהן של כמה נשים לברגן-בלזן. היא עבדה במפעל ברוכליץ, ובמרס 1945 הוצאה עם עוד אסירות לצעדת מוות. "כשבעלות הברית הפציצו", אומרת בלה, "זה היה רגע של שמחה בשבילי, שגם הס"ס שוכבים על האדמה". הצועדות ניזונו משלג ומתפוחי אדמה קפואים. באחד הלילות התחבאו בלה ושלוש מחברותיה בקש באסם. הגרמנים דקרו בכידונייהם את הקש אך לא גילו

את המסתרת. כשנעלם טור הצועדות, הלכו בלה וחברותיה ליער ונקלעו לסופת שלגים. בלה הגיעה לבסוף לכפר צ'כי, ושם שוחררה בידי הצבא האמריקאי. בלה הצטרפה לקבוצה של יתומים יהודים שביקשו לעלות לארץ ישראל בסיוע עליית הנוער. "החלטתי לקחת עלי את המשימה של אחי, שרצה להגיע לארץ ישראל", היא אומרת. במהלך מסעה לארץ ישראל שהתה בלה במחנות באיטליה, שם למדה עברית. היא פגשה את צבי איזנמן, ניצול שואה אף הוא, ולימים התחתנו השניים.

באוגוסט 1946 עלו בלה וצבי על אוניית המעפילים "כתריאל יפה". האונייה נתפסה בידי הבריטים ואנשיה שוחררו לאחר חצי שנה במעצר הבריטי בקפריסין ובעתלית. בלה השלימה את לימודי התיכון, למדה בבית ספר לאחיות, ולאחר מכן התגישה לצה"ל כאחות מוסמכת וקיבלה דרגות קצונה. היא הייתה אחות ראשית בבית חולים, ולאחר מכן אחות בריאות הציבור. לבלה ולבעלה צבי ז"ל שני בנים, שמונה נכדים ושמונה נינים.

פאני בן עמי

■ **פאני בן עמי נולדה ב-1930 בבאדן-באדן בגרמניה להירש וליוהאנה-חנה אייל.** עם עליית היטלר לשלטון ברחה המשפחה לפרז. לבני הזוג אייל נולדו עוד שתי ילדות, אריקה וז'רז'ט, וכאשר השניים יצאו לעבוד, שמרה פאני בת החמש על אחיותיה הקטנות.

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, בספטמבר 1939, נאסר האב. לאחר הכיבוש הגרמני במאי 1940 נשלחו פאני ואחיותיה לבית הילדים שאטו דה שומון בעזרת אוז"ה, ארגון סיוע לילדים יהודים. פאני הייתה דמות אם לאחיותיה הקטנות וילידים אחרים במעון. ביולי 1942 פוזרו ילדי בית הילדים בגלל הלשנה ובואם של גרמנים לאזור. באביב 1943 הגיעה פאני לליון כדי לבקר את אמה וגילתה שהאם נאסרה. פאני ניגשה לבית הסוהר ואמרה לסוהרים: "שחררו את אמי. היא לא גנבה ולא רצחה. אין סיבה שהיא תהיה פה". הסוהרים איימו שילכדו גם אותה, אבל פאני ענתה: "תכלאו". בין כה ההורים שלי בכלא. אתם לא צרפתים אמיתיים אלא בוגדים. אתם יודעים מה עושים עם בוגדים!" הסוהרים נדהמו מעוז לבה. האם שוחררה.

של המשטרה הצרפתית (הז'נדרמריה). הילדים נכלאו ונחקרו, אך פאני הצליחה להבריא אותם דרך חלון השירותים. בחוץ ציוותה פאני על הילדים לצעוד תוך כדי שירה כדי שלא לעורר חשד, כאילו

היו בחופשה. הקבוצה ברחה ליער ופאני הצליחה להבריא אותה לשווייץ.

לאחר המלחמה נודע לפאני שהוריה נרצחו. פאני ואחיותיה חזרו לצרפת. כאשר פנתה לעירייה בבקשה לקבל אזרחות צרפתית, פגשה פאני לוחם מחתרת שהכירה. "פאני הצילה 150 אנשים", אמר הלוחם המשוחרר לפקידים. "היא לא תשלם עבור האזרחות. היא תקבל אזרחות בכבוד". על פעילותה במחתרת הוענק לפאני אות לגיון הכבוד, אך היא סירבה לקבלו. ב-1956 עלתה פאני לישראל. לפאני ולבעלה בנימין ז"ל שני ילדים ושישה נכדים.

אוז"ה העביר את פאני ואת דודתה להרי האלפים. כאן החלה פאני לסייע למחתרת. היא הביאה לחם לאנשי מחתרת ביער, ולאחר שצותתה לשיחת טלפון של סוחר מקומי, הזהירה אותם מפני פשיטה צפויה של הגרמנים. אוז"ה ביקש להבריא את פאני לשווייץ עם קבוצת ילדים. אמה ליוותה אותה לאוטובוס ואמרה: "מי יודע אם נתראה שוב". פאני לא ראתה עוד את אמה.

פאני ציוותה על הילדים לצעוד תוך כדי שירה, כאילו היו בחופשה

קבוצת הילדים הובלה בידי נער בן 17. כאשר התקרבה הקבוצה לאזור הגבול התמלא הנער בהלה בגלל הנוכחות המסיבית של הגרמנים באזור וסירב להמשיך. בלית ברירה לקחה פאני פיקוד והבריחה את הילדים ברכבת דואר לאנמאס. משם ניסתה הקבוצה להגיע לגבול במשאיות, אך התגלתה בסריקה

שאול לובוביץ'

■ **שאול לובוביץ' לבית בלכר נולד ב-1934 בברסלב (היום בבלרוס).** אביו יצחק בלכר היה סוחר בקר ואמו בתיה הייתה פקידה בבנק. לשאול הייתה אחות צעירה ממנו ושמה בלומה.

בקיץ 1941, שבועות אחדים לאחר הכיבוש הגרמני, נרצח האב יצחק בעת שהועסק בעבודות כפייה. עם ריכוז היהודים בגטו באפריל 1942 נאלצה המשפחה לעבור עם משפחות נוספות לבית הסב. ביום חיסול הגטו נכנסו בני המשפחה עם עוד מכרים ושכנים למסתור שנחפר מתחת לאסם.

לאחר ימים אחדים גילו הגרמנים את המסתור וריכזו את המסתתרים בבית ספר. בעלה של דודתו של שאול, זוסמן, שיחד את אחד השומרים כדי שיאפשר להם לברוח. אמו של שאול החליטה להישאר עם בתה בת השלוש. "היא לא רצתה להמשיך לחיות לאחר מותו של אבא", אומר שאול. דודתו של שאול, חנה, ובעלה זוסמן ברחו עם שאול בן השמונה, עם אחד מבניהם, אריה בן החמש, ועם עוד משפחה. את משה, בנם בן השלוש, נאלצו להשאיר מאחור. בעת הבריחה

שמע שאול יריות. הוא הבין שאמו, אחותו בלומה ובן דודו משה נרצחו. "הבנתי שנשארתי לבדי בעולם", הוא אומר.

הבורחים פנו לאיכר סטניסלב סאקל, וזה הסתיר אותם בדיר חזירים. כשהחלה שהותם לסכן אותו, נאלצו לעזוב. במשך חצי שנה הם נדדו בין הכפרים וישנו בשדות, בתעלות פתוחות ובין שיחים. בתקופה הזאת היה שאול פצוע

בעת הבריחה שמע שאול יריות. הוא הבין שנשאר לבד בעולם

ומלוכלך, וראשו היה מלא כינים. הדוד זוסמן עבר מכפר לכפר וחיפש לחם למשפחה. לאחר נדודים רבים מצאו הארבעה אסם תבואה והסתתרו בתוך הקש. אחרי כמה חודשים גילה אותם בעל האסם.

זוסמן שיחד אותו כדי שלא יסגיר אותם והלך לחפש פרטיזנים. חנה ושני הילדים נשארו במסתור עד שהאיכר סטניסלב סאקל מצא אותם והביאם לחווה שלו. לימים הוענק לסאקל אות חסיד אומות העולם. זוסמן חזר ולקח את המשפחה לקבוצת פרטיזנים ביער. "גרנו במבנה ארעי שנקרא זימלנקה", מספר שאול. "היו שם עוד משפחות עם ילדים. הייתה תחושת ביטחון. לא חסר שם אוכל".

עם שחרור ברסלב ביולי 1944 שבו שאול ומשפחת דודתו לעיר, שהייתה בשליטה סובייטית. הוא החל ללמוד בבית הספר, אך עד מהרה גרמה האנטישמיות לבריחת בני המשפחה. תחילה הם ברחו לפולין, ומשם המשיכו לגרמניה. הם שהו במחנות עקורים, בהם אשווגה וברגן-בלזן, וכעבור זמן עברו לצרפת. ב-1949 הגיעה המשפחה לישראל ושאל אימץ את שם המשפחה של דודיו – לובוביץ'.

שאול התחתן עם נחמה, שנהרגה ב-1995 בפיגוע התאבדות בקו 20 ברמת גן. לשאול ולנחמה ז"ל שני ילדים ושלושה נכדים.

מנחם הברמן

■ **מנחם הברמן נולד ב-1927 בעיר אורלובה בצ'כוסלובקיה וגדל בעיר מונקץ', השני מבין שמונה ילדיהם של יהודה-לייב ורחל הברמן.** ההורים היו בעלי מחלבה חסידיים, ובילדותו סייע מנחם בעבודות המחלבה ובשילוח תוצרתה ללקוחות.

בשלהי 1938 גויס האב יהודה-לייב לצבא הצ'כוסלובקי ומנחם נאלץ להפסיק את לימודיו ולהחליפו במחלבה. בעקבות ועידת מינכן סופחה מונקץ' וסביבתה להונגריה. באביב 1940 גויס האב לשירות העבודה של צבא הונגריה ונשלח לחזית המזרחית. ערב בר המצווה של מנחם ביצעו חיילים הונגרים פוגרום סמוך לבית הכנסת ורצחו שלושה מהמתפללים. "זאת הייתה חגיגת בר מצווה באווירה של תשעה באב", אומר מנחם.

באביב 1944 הקימו הגרמנים גטו במונקץ'. 21 בני המשפחה נדחסו בדירה בת שני חדרים, בתנאי מחסור ורעב. מנחם וחבריו גויסו לעבודות כפייה. במאי 1944 גורש מנחם עם יהודי הגטו לאושוויץ ברכבת בקר. במהלך הסלקציה על הרמפה עזר מנחם לאחיו הקטן בנימין, אך הם הופרדו, ובנימין שולח לתאי הגז עם אמו ועם עוד חמישה מאחיו. אחותו

הגדולה, שלא שולחה לתאי הגז, נפטרה ממחלה, וכך נותר מנחם יחיד מכל משפחתו. על זרועו קועקע המספר A 10111. והוא הועסק בפניו אפר מתעלות המשרפות, באיסוף צואה לייצור קומפוסט ובקציר תבואה. כעבור זמן הוא התגלה כסייס מוכשר, והוביל ציוד ומזון ברחבי אושוויץ-בירקנאו. בזכות המזון שנקרה בדרכו בעבודה הזאת עלה בידיו לשרוד, אם כי פעמים רבות היה כפסע בינו לבין המוות: הוא נחלץ ממלתעות כלב שאיים לשסעו, עמד להיות מומת בידו קצין ס"ס לאחר שנתפס עם מזון בשקו, וכמעט טבע ב"אגם" של אפר אדם שלתוכו נפל.

בינואר 1945 הוצאו מנחם ושאר אסירי אושוויץ לצעדת מוות שבה נספו רבים מחבריו. האסירים הועלו על קרונות פתוחים והוסעו מערבה כשהם מתכסים בבגדי חבריהם המתים. במהלך הנסיעה הפציצו מטוסים את השיירה. מנחם נפצע והוציא בעצמו רסיס שחדר לכתפו.

לאחר חמישה ימי נסיעה הגיעה הרכבת למחנה בוכנוולד. בקרון של מנחם נותרו חיים כ-20 מתוך 150 האסירים שהועלו אליו. מנחם שהה בבוקר הילדים

בבוכנוולד בתנאים קשים של מחלות ושל כינים, צפיפות ורעב. עם פינוי בוכנוולד, בתחילת אפריל 1945, הוא הסתתר בצינור ביוב. לאחר חמישה ימים נתפס והוצא לצעדת מוות, אך ברח ושב אל המחנה.

למחרת שוחרר המחנה בידי הצבא האמריקאי. בעת השחרור היה משקלו של מנחם 34 קילוגרם.

מנחם חולה השחפת אושפז והועבר להחלמה בשווייץ. כעבור זמן הקים קואופרטיב עם חבריו וקנה מכשור לבית מלאכה למכונות כתיבה וחישוב. נודע לו שאביו שרד וחי ברוסיה. האב כתב לו: "אם תיסע לארץ ישראל יש סיכוי שניפגש". ב-1950 עלה מנחם לישראל. את הציוד הטכני הביא עמו ארצה ופתח בית מלאכה בירושלים. לימים סייע לאביו, שהיה מסורב עלייה, לעלות לארץ.

מנחם התחתן עם רבקה, ניצולת שואה מהולנד, ולהם שלושה ילדים וחמישה נכדים.

מדליקי המשואות תשע"ט

שרה שפירא

■ שרה שפירא לבית זיידנר נולדה ב-1933 בעיר רדאון בחבל בוקובינה ברומניה – הצעירה במשפחה דתית בת חמישה ילדים שהשתייכה לחסידות ויז'ניץ. ב-1937 נפטרה האב שמואל בטרם עת והדוד איציק, אחי האם, פרש את חסותו על המשפחה. ב-1940 כבשה ברית המועצות את צ'רנוביץ, ואמה של שרה, טאובה, קיבלה את עצת אחיה ושלחה לשם את שני בניה ואת אחת מבנותיה. האם עצמה נשארה בבית עם האחות הבכורה, בינה, ועם שרה. בסוף 1941, לאחר שמחת תורה, גירשו הרומנים את יהודי רדאון לטרנסניסטריה. יחד עם מגורשים אחרים נדחסו בני המשפחה בקרונות משא והוסעו לעיירה אטאקי, שעל גדות הדנייסטר. רבים מהנוסעים מתו במהלך הנסיעה הממושכת בצפיפות, ברעב ובצמא. על גדות הדנייסטר הועלו המגורשים על רפסודות. אחדים מהם – ובהם סבתה של שרה, מלכה – נפלו לנהר וטבעו. המגורשים הועברו למוגילב, ומשם הוצעו צפונה לכפר קוזמיניץ. כאן רוכזו באורווה ללא מים ומזון, ובתנאי היגיינה ירודים. האחות

בינה והדוד איציק נספו במגפת הטיפוס, ובהמשך נפטרה גם האם טאובה: "בלילות ישנתי צמודה לאמי וליטפתי וחיבקתי אותה", מספרת שרה. "בוקר אחד, כשקמתי, התברר שאמי נפטרה בלילה, תוך שאני צמודה אליה ומלטפת אותה כל הלילה ואיני יודעת שהיא כבר איננה. נשארתי לבדי. ילדה בת תשע". שרה הועברה לבית יתומים יהודי במוגילב, שם חייתה ברעב תמידי. היא לא זכתה לרחצה, וראשה שרץ כינים. הייתה לה שמלה אחת, לחורף ולקיץ. בגלל מחסור במיטות, ישנו הילדים לרוחב המיטות. כך התנהלו חייה של שרה במשך שנתיים.

במרס 1944 הוחזרו כ-2,000 ילדים יהודים – "יתומי טרנסניסטריה" – לרומניה. שרה הגיעה לבית יתומים בפלטיצ'ין, ושם, לראשונה זה שנים, התרחצה ולבשה בגדים חדשים. בחג הפסח היא התארחת בבית

משפחת זיידמן, שהציעה לאמצה. שרה הסכימה, אך לאחר זמן קצר נודע לה במקרה שאחותה עדינה ואחיה זלמן חיים. שרה מצאה את עדינה, והשתיים שבו יחד לרדאון. "השכנים הלא-יהודים הסכימו להחזיר לעדינה מפית אחת שאמא שלי רקמה", מספרת שרה. "זוהי המזכרת היחידה שיש לי מאמא".

שרה עברה לבוקרשט. היא גרה שנתיים בבית יתומים יהודי, ובתוך כך למדה עברית והכינה את עצמה לעלייה. בספטמבר 1947 היא עלתה על האונייה "מדינת היהודים", ולאחר ארבעה חודשים במחנות המעצר של הבריטים בקפריסין הגיעה לארץ ישראל. שרה התחתנה עם מאיר שפירא, ניצול שואה גם הוא, והקימה בית המשתייך לציננות הדתית. לשרה ולמאיר ז"ל שלושה ילדים, 16 נכדים ו-19 נינים.

בנה של שרה, הרב אלימלך שפירא, היה ממקימי המכינה הקדם-צבאית "ארץ הצבי" בפדואל. בשנת 2002 נרצח אלימלך בפיגוע ירי בדרכו לשיעור תורה בבני ברק.

יהודה מימון

■ יהודה מימון לבית וסרמן נולד ב-1924 בקרקוב בפולין לשרה ומאיר וסרמן. לשניים נולד עוד בן, גדול מיהודה, ושמו משה. יהודה למד בבית הספר היהודי ובגימנסיה העברית בקרקוב. הוא היה חבר בתנועת נוער יהודית-ציונית, ובגיל 14 נעשה מדריך בה. בסוף 1939, כחודשיים לאחר כיבוש קרקוב בידי הגרמנים, נסגרו בתי הספר היהודיים בעיר והחינוך היהודי הפורמלי ירד למחתרת. הילדים, ובהם יהודה, חולקו לקבוצות של חמישה תלמידים בכל קבוצה, והמורים עברו בין הבתים שבהם התכנסו הקבוצות. גם תנועות הנוער ירדו למחתרת. הן חינוכו לעלייה לארץ ישראל וקיימו פעילויות חברתיות של עונג שבת. במרס 1940 הצטרף יהודה לתנועת הנוער "עקיבא", והמשיך בפעילותו בה גם אחרי הקמת גטו קרקוב במרס 1941. בקיץ 1942, עם ייסוד קבוצת "החלוץ הלוחם", הוא גויס למחתרת החלוצית. הוא היה הקשר של המפקדה, וביצע שליחויות שונות בפקודת דולק ליבסקינד ושמשון דרנגר. עם הפעולות המסוכנות שביצע היו הכנסה לגטו של פעילי "החלוץ הלוחם". אמו ואחיו של יהודה הועברו למחנה העבודה

פלאשוב, שם נרצחה אמו. אביו גורש למחנה ההשמדה בלז'ץ ונרצח בו.

ב-22 בדצמבר 1942 נמנה יהודה עם חברי המחתרת שהשתתפו בהתקפה על בית הקפה צינגריה בקרקוב. החוליה בפיקודו עסקה בהדבקת כרזים שקראו לפולנים למרוד, ואילו על חוליות מחתרת אחרות הוטלו משימות אחרות, ובהן התקפת בית הקפה וחבלה בכלי רכב ובמוסכים גרמניים. ההתקפה, שבה נהרגו חיילים וקצינים גרמנים, זכתה להד נרחב בפולין.

במהלך פעולה נועזת אחרת של המחתרת נעצר יהודה בידי הגרמנים. הוא נכלא בבית סוהר ובאפריל 1943 נשלח לאושוויץ. באושוויץ עבד יהודה בבית מלאכה והצטרף כצינוני למחתרת הקומוניסטית שפעלה במקום.

ב-18 בינואר 1945 ברח יהודה עם חמישה מחבריו מצעדת המוות מאושוויץ, והסתתר עד השחרור. לאחר מכן הוא שב לקרקוב והחל לפעול במסגרת ארגון "הבריחה", שעסק בהברחת פליטים יהודים לארץ ישראל. ביוני 1946 עלה יהודה ארצה

עם אביבה ליברמן, לימים רעייתו, באוניית המעפילים "יאשיה וג'וד". הוא התגייס לפלי"ם ולאחר קום המדינה שירת בחיל הים.

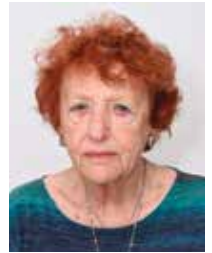
ב-1963 נשלח יהודה לפולין כמזכיר ראשון בשגרירות ישראל בוורשה,

וב-1968 הוא שוגר לווינה כשליח מיוחד להעלאת יהודי פולין וברית המועצות. בשליחויותיו מטעם המדינה אימץ את שם המשפחה העברי "מימון". ב-1972 סיים יהודה את שירותו בצה"ל בדרגת סא"ל, ולאחר השחרור הקים מפעל לעיבוד שבבים במפרץ חיפה. ב-1995 הוענק לו אות יקיר חיפה, וב-1996 העניק לו נשיא פולין את עיטור הכבוד "צלב אושוויץ" על פעילותו במחתרת באושוויץ.

ליהודה ולאביבה שני ילדים, שבעה נכדים ושתי נינות.

הכותב הוא עורך תוכן בעברית במחלקת הדיגיטל באגף התקשורת.

נושאת דבר הניצולים: ציפורה גרנט

■ ציפורה (פייגה) גרנט
לבית גרשנפיש נולדה
ב-1931 בעיר בלפור בצרפת
לזוג מהגרים מפולין.
להוריה, חיה ויעקב, היו עוד
בת ושני בנים. המשפחה
הייתה דתית ומשכילה,
וציפורה למדה במסגרות

פרטיות לא-יהודיות.

לאחר כיבוש צרפת בידי גרמניה יצרו ההורים קשר עם נשים מ"חיל הישע" שטיפלו בילדים של יהודים שנעצרו, ואמה של ציפורה החלה לסייע להן בפעילותן. באחת האקציות נתפסה האם. לפני שנלקחה היא מסרה לציפורה צוואה בעל-פה ואת טבעת הנישואין שלה. האב יעקב ביקש מהשוטרים הצרפתיים שייקחו אותו במקום האם, אך הם סירבו. האב דרש שכל בני המשפחה ילכו עם האם, אבל גם לכך סירבו השוטרים. זמן קצר לאחר שביקרה ציפורה את אמה במעצר, גורשה האם למחנה הריכוז פיטינווייה ומשם לאושוויץ.

נשות "חיל הישע" ארגנו את העברתן של ציפורה ושל אחותה סימה לפנימייה לבנות בעיר סמוכה. האב לקח אותן לשם והן נפרדו ממנו בחיפזן. "פרידה לא פרידה", מתארת זאת ציפורה. היא כתבה מכתבים לאביה, אך לא קיבלה תשובה. לימים נודע לה שהוא נשלח למחנה הריכוז דראנסי, ומשם לאושוויץ. נשות "חיל הישע" לקחו את אחיה של ציפורה אל ביתן, ובהמשך הועברו הבנים לבית יתומים יהודי בפריז. ציפורה פנתה לגסטאפו וביקשה להתאחד עם אחיה בפריז. כשנודע למנהלת הפנימייה על פנייתה של ציפורה, היא מיהרה להעביר אותה ואת סימה למקום בטוח יותר בעיר אחרת. בבית הספר שבו למדו השתיים רדפה אותן המנהלת האנטישמית. אחת מנשות "חיל הישע" עברה לעיר כדי להקל על ציפורה ואחותה. אחיה הגדול של ציפורה, שמואל, הוסתר בהרי האלפים הצרפתיים. אחיה הקטן, יוסף, נרצח בשואה. עם השחרור, ביוני 1944, פגשה ציפורה חיילים יהודים-אמריקאים בבית הכנסת בעיר, ואלה סייעו לה להתאחד עם אחיה ששרד. ציפורה, אחיה ואחותה עברו לשווייץ, שם חי דוד שלה, וציפורה התכתבה עם דודתה בקנדה. זו ביקשה לקבל לטיפולה את ציפורה, את אחותה ואת אחיה, אך לאחר התכתבות מתמשכת החליטה ציפורה להגר לארץ ישראל – היעד שהציבה לעצמה.

בספטמבר 1946 עלו ציפורה, אחיה ואחותה ארצה. ציפורה למדה במקווה ישראל ושירתה ב"הגנה" ובחיל הים. היא עסקה בהוראה בבתי ספר יסודיים בחיפה, ולאחר מכן בפנימיית ימין אורד, שם טיפלה בנוער עולה, בעיקר מברית המועצות לשעבר.

ציפורה היא אשת עדות ופעילה ב"עלומים", ארגון ילדים שהוסתרו בצרפת בתקופת השואה.

לציפורה ולבעלה אברהם ז"ל שלושה ילדים, עשרה נכדים ו-21 נינים.

יד ושם: מאחורי הקלעים

סיורים ומפגשים מיוחדים לציבור הרחב ביום הזיכרון לשואה ולגבורה

■ ביום הזיכרון לשואה ולגבורה (2 במאי) יערכו ביד ושם מפגשים וסיורים להכרת מקצת העבודה המורכבת והרגישה הנעשית בהר הזיכרון. בעזרת מומחי יד ושם ייחשפו לפני המבקרים מסמכים, תעודות, יצירות וחפצים שאינם מוצגים בדרך כלל לציבור. פרטים נוספים באתר יד ושם.

"לכל איש יש שם"

מעמד הקראת שמות קורבנות השואה
אוהל יזכור, 11:00-12:45

סיוע בחיפוש מידע אישי ומשפחתי

אולם הקריאה של הארכיון והספרייה, 11:00-14:30

"במה משמרים זיכרון"

סיור מיוחד מאחורי הקלעים של הארכיון. הצגת מסמכים מקוריים והסיפורים שלהם, והסבר על הפעילות לשימור המסמכים והנגשתם
המבואה לבניין הארכיון והספרייה, 11:15

"אנטישמיות: ממקורותיה ועד היום"

מפגש שבו נדון בהתפתחות תופעת האנטישמיות לאורך הדורות
בית הכנסת, 11:15

"הבזקי זיכרון: צילום בתקופת השואה"

סיור מודרך בתערוכה המציגה באופן ביקורתי את התיעוד החזותי מבעד לעדשת המצלמה תוך הפניית זרקור לנסיבות הצילום ולתפיסת עולמו של הצלם המתעד, והתייחסות לנקודת מבטם השונה והמיוחדת של הצלמים היהודים
הביתן לתערוכות, 11:15

"על אמנים ויצירות מתקופת השואה"

הצגה נדירה של מבחר יצירות אמנות מקוריות מתקופת השואה, וסיפוריהם של האמנים שיצרו אותן
המוזיאון לאמנות השואה, 12:00

"פאזל שבור"

על אתגרי הרכבת סיפור היחיד וסיפור הכלל בתקופת השואה. הדגמת עבודת התחקיר שנעשית על חפצים עד חשיפת סיפוריהם
בית הכנסת, 12:00

"הטכנולוגיה בשירות הזיכרון"

ביקור מיוחד במעבדת הדיגיטציה והיכרות עם מערכת התקשוב של יד ושם
בניין ההנהלה, קומה 1, 12:00

"מקבץ סרטי אנימציה בנושא השואה"

סרטים קצרים שעושים שימוש בשיטות אנימציה שונות כדי לגעת בפנים השונות של החוויה האישית בשואה מנקודת מבט עכשווית
מרכז הצפייה, 12:00

"ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם..."

הצגת פעילות יד ושם להנצחת זכר היהודים שנרצחו בשואה באמצעות איסוף שמותיהם, ומקצת הסיפורים האישיים שהתגלו בעקבות המחקר
בניין ההנהלה, קומה 1, 13:15

"זיכרון חסד": מפעל ההכרה בחסידי

אומות העולם

מקבץ סרטים בנושא חסידי אומות העולם וסיפורי הגבורה שלהם בפעילותם למען הצלת יהודים בתקופת השואה
מרכז הצפייה, 13:15

ההשתתפות במפגשים על בסיס מקום פנוי. משך כל פעילות כשלושים דקות.

יום הזיכרון לשואה ולגבורה: אונליין

גם בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה פיתח תת-אתר מיוחד לציון יום הזיכרון לשואה ולגבורה 2019. תת-אתר עוסק בנושא השנתי ליום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ט – "המלחמה בתוך המלחמה: מאבק ההישרדות של היהודים בשואה" – ומציג סרטים המביאים את סיפוריהם של כמה אישים יהודים ידועים בשואה: מרדכי אנילביץ', מירה בורנשטיין, אלי ויזל, פרימו לוי, אבא קובנר, יאנוש קורצ'אק ואנה פרנק. אורכו של כל אחד מהסרטים המציגים את סיפור חייהם וחיי קהילתם בתקופת השואה ולאחריה חמש דקות בקירוב, והם מלווים בחומרי ארכיון מגוונים: תצלומים, קטעי וידאו, מפות, מסמכים מקוריים ועוד. תת-אתר כולל גם חומרים חינוכיים להעשרת הלימוד בכיתה.

■ עצרת הפתיחה של יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ט (1 במאי) תשודר בשידור חי בפיסבוק באנגלית, ובערוצי היוטיוב של יד ושם בעברית, באנגלית, ברוסית ובצרפתית.

יד ושם העלה את תת-אתר השנתי לציון יום הזיכרון. תת-אתר מציע קשת רחבה של מקורות מקוונים לציבור הרחב: מידע על הנושא המרכזי, גלריית תצלומים מהאירועים הרשמיים, הסיפורים וסרטוני הווידאו של מדליקי המשואות, חומרים חינוכיים, שמות להקראה בטקסי הקראת השמות, תערוכות מקוונות הקשורות לנושא השנתי ותצלומים ממתחם יד ושם ביום הזיכרון. כל ערוצי יד ושם במדיה החברתית יעודכנו בזמן אמת כדי לשקף את האירועים הנערכים בהר הזיכרון בירושלים.

יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ט

כ"ז בניסן

תוכנית האירועים

יום רביעי, 1 במאי

20:00 **עצרת הפתיחה הממלכתית לציון יום הזיכרון לשואה ולגבורה** במעמד נשיא המדינה, ראש הממשלה, יושב ראש הכנסת ונשיאת בית המשפט העליון, ובהשתתפות 2,600 ניצולי שואה, אנשי סגל א', חיילים ובני נוער – **כיכר גטו ורשה** עצרת הפתיחה משודרת בשידור ישיר בערוצי הטלוויזיה והרדיו ובאתר האינטרנט של יד ושם. הכניסה לעצרת בהזמנות אישיות בלבד.

יום חמישי, 2 במאי

10:00 **צפירת דומייה**

10:02 **טקס הנחת הזרים** בהשתתפות נשיא המדינה, ראש הממשלה, יושב ראש הכנסת, נשיאת בית המשפט העליון, נציגים של ארגוני ניצולים ולוחמים ומשלחות מרחבי הארץ ומחול – **כיכר גטו ורשה**

13:45-11:00 **"לכל איש יש שם"**: מעמד הקראת שמות קורבנות השואה בידי הציבור הרחב – **אוהל יזכור**

11:00 **"לכל איש יש שם"**: מעמד הקראת שמות קורבנות השואה בחסות יושב ראש הכנסת – **משכן הכנסת**

14:30-11:00 **"מאחורי הקלעים"**: פעילות לקהל הרחב ברחבי אתר יד ושם (ראו עמ' 7)

13:00 **טקס האזכרה המרכזי – אוהל יזכור**

17:30 **עצרת תנועות הנוער** בהשתתפות מנכ"ל משרד החינוך ובשיתוף קנהל חברה ונוער במשרד החינוך ומועצת תנועות הנוער – **בקעת הקהילות**
הכניסה לעצרת תנועות הנוער בהזמנות אישיות בלבד.

במהלך היום יתקיים בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של יד ושם מרכז קהילתי פתוח שיכלול פעילות חינוכית ייחודית – סדנאות, מעגלי שיח, סיורים ומפגשים עם ניצולי שואה – לקבוצות מהארץ ומחול. כמו כן יועלה מופע במסגרת הפרויקט "צלילי זיכרון", ויוצגו יצירות של סטודנטים מהמרכז האקדמי ויצ"ו חיפה ותערוכת תצלומים פרי עבודתם של תלמידים מרשת אורט ישראל.

■ ■ ■

18:00 **כינוס עמותת דורות ההמשך – נושאי מורשת השואה והגבורה – סמינר ליונסקי, תל אביב**
לפרטים ולהרשמה: 02-6443822, 054-4407111, amuta@dorot-hemshech.org.il

■ ■ ■

פעילות מיוחדת לציון יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ט:

יום ראשון, 28 באפריל

19:00 **הקרנה מיוחדת של "מורר: אנטומיה של משפט" לקהל הרחב במסגרת מועדון הסרט של יד ושם – אולם ההרצאות על שם אדמונד י' ספרא ביד ושם, וגם בהיכל יהדות ווהלין, רחוב כורזין 10, גבעתיים**
הכניסה על בסיס מקום פנוי, ללא תשלום.

■

כתב העת **יד ושם ירושלים**
ת"ד 3477 ירושלים 9103401
טלפון 02-6443400, פקס 02-6443409
yv.magazine@yadvashem.org.il
www.yadvashem.org

